

Dobrovolnický tábor ELCN s pracovní činností v Portugalsku

Martina Kišelová

Vykupování pozemků do soukromého vlastnictví neziskových organizací je jeden ze směrů, kterým se ubírá moderní ochrana přírody. Český svaz ochránců přírody není v tomto směru výjimkou a již několik let koordinuje hnutí pozemkových spolků a provozuje ochranu cenných lokalit v soukromém vlastnictví. Pozemkové spolky se starají buď o vykoupené lokality, anebo o pozemky, které jim vlastník pronajímá či s nimi uzavírá jiné typy dohod. Spolky pak pomocí péče šité na míru vytvářejí nebo

uchovávají vhodné přírodní podmínky nebo na místě zachovávají kulturní tradice. Na základě této činnosti má ČSOP zájem zařadit se do projektu LIFE ELCN (European Private Land Conservation Network) – projektu, který sdružuje organizace, které se touto činností zabývají. Díky tomu byl ČSOP přizván k dobrovolnickému táboru s pracovní činností, který se konal v dubnu 2019 v Portugalsku s návazností na možnou účast v příštím projektu LIFE ELCN.

ELCN Workcamp probíhal v přírodní rezervaci Bioparque de Carvalhais v blízkosti obce Carvalhais. V rámci této rezervace působí nezisková organizace Montis, která má některé pozemky na území rezervace v soukromém vlastnictví a provádí na nich specifický management. Cílem péče je zvýšit na vlastních pozemcích rozmanitost stanovišť, zachování stávajících biotopů v optimálním stavu, posílení přírodních procesů při obnově původních porostů a redukce invazních nepůvodních druhů. Během workcampu bylo možné vyzkoušet řadu činností, které na místě uplatňují, přičemž některé z nich jsou u nás legislativně velmi komplikované, například řízené vypalování.

Management vypalováním

Pozemky, které Montis získal do svého vlastnictví, byly původně krajinářsky velmi monotónní. Nejvíce se na nich vyskytovaly husté a nepropustné křoviny, nejčastěji tvořené portugalskými druhy janovce (*Cytisus sp.*). Tyto keřové porosty jsou velmi vznětlivé, což přináší vysoké riziko především během léta. Řízené vypalování a následná péče o vypálené území na svažitých pozemcích Montisu je tak nejen zajímavým typem managementu, ale také účinná varianta, jak předejít nekontrolovatelným požárům během letních měsíců, které Portugalsko postihují. Montis provádí vypalování během zimních

Výsadba původních dřevin, v tomto případě dubů. Foto archiv Montis

měsíců, kdy je vysoký úhrn srážek a proces je proto mnohem bezpečnější. Každá plocha je vypalována v čtyřletém cyklu a celkově se takto ošetřuje přibližně 50 procent pozemků. Cílem zásahu je mírné zvýšení úrodnosti půdy, účinná likvidace monotónního porostu na daném území a otevření terénu, s čímž souvisí příprava vhodných podmínek pro obnovení původního ekosystému a celkové zvýšení biodiverzity. Výsledkem vypalování je ale také prudký svah zbavený zapojené

vegetace. A při vytrvalých a silných deštích se na kopcích vytváří mnoho bystrin, kde je silný proud vody. Tento stav může zapříčinit odnos vzácně získané organické vrstvy půdy, protože prudce stékající voda ji může odplavit ve značném množství. Po provedení managementu je tak nutné tomuto odplavení co nejvíce zabránit.

Celý proces vypalování probíhá tak, že se plánované území ohraničí. Veškerá vegeta-

ce na vytyčené hranici je vysekaná a z půdy odstraněná organická hmota až na minerální podklad. V takto ohraničeném území je pak zásah bezpečný. Na celou akci dohlíží hasičský sbor a místa na pozemcích jsou vypalovaná postupně, s co největším možným ohledem na žijící živočichy. Bohužel v době konání kempu byly veškeré plochy již ošetřené a bylo možné se účastnit jen managementu, který následuje po vypalování.

Montis se snaží na vypálené ploše o co největší zadržení úrodné půdy na svahu, aby zde byl podpořen růst původních rostlin a došlo co nejrychleji k obnově ekosystému. Jedna z možností je vytvoření pro vodu propustných bariér v místech, kde voda prudce odtéká ze svahu. Bariéru nejčastěji představuje organický materiál, např. spálené kusy dřeva, kameny či větve s listy. V místě, kde se voda částečně zadržuje, dochází k usazování sedimentu, který je tvořen půdou a jinými organickými složkami (listy, části větví apod.). Díky tomu dochází nejen k zadržování půdy, ale také k jejímu pomalému obohacování o organickou složku. Příkladem bariéry může být síť naplněná kameny, kde jsou větší štěrby vyplněné větvemi s listy, které půdu ještě lépe zadržují a zachytávají.

Sojky jako pomocník

Montis se nebojí na svých pozemcích experimentovat a využívat k tomu poznatky ze základního výzkumu. Aplikuje mimo jiné výsledky experimentů, jež se týkají paměti ptáků. Cílí zde na sojky obecné, které jsou známé schopností ukrývat velké množství potravy zahrabáním do země. Sojky jsou schopné zapamatovat si velké množství těchto skrýší a zásoba potravy jim umožňuje lépe přežít nepříznivé zimní období. Toto chování lze podpořit umístěním desky (tzv. Jay Tray) na zájmovém území. Využívá se k rozšíření původních druhů rostlin v oblastech, kde chybí dospělí jedinci, aby zde přirozeně vysemenili. Na pozemcích Montis se tak snaží pomocí sojek o výsadbu dubů. Celý proces probíhá tak, že se na desku umístí žaludy, které sojky přilákají a kde si je mohou zpracovat a nakrmit se. Žaludů je ale vždy takové množství, že si ptáci mohou některé nechat do zásoby a ukrýt je v blízkosti desky. Protože sojky nikdy nevyberou

Management: Instalace sítě s kameny na svažitém pozemku organizace Montis. Překážka má zabránit odnosu vzácně získané půdy vodou, která prudce stéká ze svahu. Foto Martina Kišelová

Okáč zední: Jeden z motýlů, kteří se vyskytovali také v Portugalsku. Foto Martina Kišelová

veškeré skrýše (buď některé zapomenou, anebo si jich vytvoří víc), některé ze žaludů mají možnost vyklíčit v duby. Sojky tak doslova pomáhají výsadbě původních druhů dubů na cenných pozemcích. Další výhodou je možnost šíření dubu v místech, kde by byla výsadba pomocí člověka velmi obtížná.

Problémy s invazními druhy

Dalším typem managementu je odstraňování nepůvodních druhů rostlin. Velké problémy dělají druhy rodu akácie (*Acacia sp.*), kterých je v Portugalsku hned několik. Všechny druhy akácií mají potenciál se rozrůstat a zabírají prostor původním druhům. Problém je také

Paještěrka iberská nebo paještěrka alžírská — druhy, které se vyskytují v Portugalsku a je možné je zahlédnout na pozemcích Montisu. Foto Martina Kišelová

Montis je součástí projektu LIFE ELCN, který podporuje organizace, jež se starají o pozemky ve svém vlastnictví. Foto archiv Montis

jejich schopnost vázat větší množství dusíku, který se pak dostává do půdy a negativně ovlivňuje její vlastnosti. Nejlepší způsob, jak se akácií zbavit v chráněné nebo jinak cenné oblasti, představuje tzv. kroužkování. Nožem se udělá spojený řez kolem kmínku tak, že

dojde k narušení kůry stromu po celém obvodu. Ta se pak sloupne až ke kořenům. Rostlina tento zásah nemůže přežít a později umírá. Výhodou procesu je nepoužívání chemických látek, které by mohly narušit cenné území. Nevýhodou je, že se proces provádí ručně a není

reálné jej uplatnit na místech, kde akácie roste ve vysoké hustotě. Další nepůvodní rostlina, která dělá problémy na pozemcích Montisu, je australský druh *Hakea sericea*. *Hakea* vytváří husté, neproniknutelné porosty bránící rozvoji přirozené vegetace, roste a ovlivňuje tak i místní faunu. Rostlina také snižuje množství vody ve svém okolí a její výskyt zvyšuje riziko požáru. *Hakea* se vyznačuje ostrými jehlicemi, které omezují volně žijící živočichy, pokud je rostlina v zapojeném porostu. Její eradikace pak může být velmi obtížná. Proto je nutné rostliny odstranit dříve, než dojde k jejich masivnímu nárůstu. Ideální je odstraňovat mladé rostliny (vysoké okolo jednoho metru) přímým vytržením ze země. Vytržení není příliš náročné, protože rostlina má mělké kořeny. Problematictější je její uchopení, které je ztížené ostrými jehlicemi, přičemž kontakt kůže s jehlicemi často vyvolává mírnou alergickou reakci.

Cenná mezinárodní zkušenost

Organizace Montis byla založena v roce 2014. První vykoupené pozemky se nacházejí v horách obklopujících povodí řek Vouga a Paiva. V této oblasti vznikla skvělá kombinace hor, horských bystřin a území, dlouhodobě opomíjená ze zemědělského hlediska. Proto je zde poměrně snadné obnovit původní vegetaci, především společenství dubových lesů a porostu okolo říčních koryt. Oblast je bohatá na druhy obojživelníků, endemické taxony bezobratlých a rostlin, stává se skvělým útočištěm pro ptáky a další. Montis se zaměřuje na dobrovolnickou práci, kterou nabízí především studentům. Stará o 155 hektarů pozemků, z nichž je pět hektarů v přímém vlastnictví a na zbytku má souhlas vlastníka o provádění péče.

Účast na workcampu byla nabídnuta všem zástupcům organizací, které jsou součástí nyní probíhajícího projektu LIFE ELCN, a také organizacím, jež by mohly být v budoucnu zapojené do jeho pokračování. Cílem projektu je ověřování nástrojů na ochranu cenných lokalit v soukromém vlastnictví, navrzení politických opatření na jejich podporu, propagace těchto nástrojů v širším měřítku a rozvíjení silné, velmi dobře informované evropské sítě ochrany přírody na soukromých pozemcích, do které se zapojují odborníci na daná témata.